

A magyar diák külföldön egykor és most

A népek kultúrája különböző összetevők eredménye. Kétségtelen, hogy alapját a faji tulajdonságok, a nép lelkének titokzatos, belülről való revelációi adják meg és fundamentuma ott alapozódik azokban a rejtélyes, misztikus mélységekben, amelyeknek aprólékos analízise, megfejtése és megmagyarázása sohasem sikerülhet egészen és amely titokzatos, ősi tulajdonságok adják meg egyúttal azoknak a különbségeknek határozóit is, amelyek a népi kultúrákat egymástól elválasztják. Egy-egy népi törzs akkor emelkedik a nemzetté szerveződés magasságába, ha primitív civilizációja helyébe ki tudja építeni magának a kultúra, a maga sajátos, egyéni kultúrájának palotáját. Ennek megépítésénél — újból hangsúlyozzuk — kétségbevonhatatlanul faji tulajdonságok, a verség misztikus erői hatnak közre, de bizonyos az is, hogy bármennyire nagyszerűt, különlegest és a többtől elütőt tud is produkálni valamely nemzet a kultúra terén, hogy ez a kultúra necsak önmagában való érték legyen, hanem közös kincsévé válhassék a többi nemzetnek, az egész emberiségnek, nem szabad az elzárkózás, a splendid isolation álláspontjára helyezkedni, egyenesen bűn volna a kulturális autarkia irányában berendezkedni, hanem ellenkezőleg, meg kell nyitni az országhatárokat azok előtt a nagy szellemi áramlatok előtt, amelyek alkalmasak arra, hogy mint tavaszi hímpor a búzamezők végtelen tábláit, megtermékenyítsék, magot érlelő kalászba szökkentsék nemcsak a sajátmaguk,

hanem a határokon túli népek kulturális vetéseit is.
 És valóban: évezredekre visszamenően felsorolhatnánk azoknak a kulturális hatásoknak hömpölygő tovaterjedését, amelyek hol az asszíriai birodalom szikladomborműiről és téglakönyveiből, hol az antik kultúra peloponézosi fókuszaiából, hol az Örökváros többször elomlott és mindig újra épült falai közül, majd a gall szellem szajna menti központjából, ismét később a német egyetemi városokból és legújabban az északamerikai kutatóintézetek laboratóriumaiból és könyvtáraiból elindulva, nagy hullámokkal gyűrűzve érik el egymásután a különböző országok határait és átcsapva azokon termékenyre öntözik az idegen földeket.

Hóman Bálint írta egy helyütt: „A magyar nemzeti művelődésnek is ez a jellemvonása: egészében ősi, fajilag determinált és külföldről, más népektől kölcsönzött művelődési elemeknek eredője. Művelődésünk évezredes egészséges fejlődésének, nagyraemelkedésének és haladása folytonosságának titka éppen abban van, hogy a magyarság sohasem szakadt el az ősmagyar lélekben kivirágzott nagy nemzeti hagyományoktól, de lelke mindig tárva áll a Nyugat és Délnyugat felől ideáramló nagy eszmeáramlatoknak és a faj asszimiláló ereje mindig fel tudta szívni és magáévá tudta tenni az idegenből tudatosan átkölcsönzött és kölcsönös érintkezések során szakadatlanul beszívargó kultúrértékeket.“

Nyugat-Európa kapujában itt, már első királyunk felismerte annak szükségességét, hogy Keletről magunkkal hozott kulturális értékállományunkat fel kell frissíteni az európai népek szellemi kincseinek állagával. Bajor és olasz szerzetesek meghívásán kívül, Rómában zarándokházat alapítva, már akkor lehetővé tette, hogy a pogány magyarság soraiból kikerülő fiatal papjelöltek az Örökvárosban szívják magukba a kereszténység eszméit. Az Árpádok idején Franciaországba papok és udvari lovagok többször jártak, az Anjouk és Hunyadiak alatt Itália renaissance kultúrájának értékeit kívánták

áttelepíteni hozzánk Olaszországot megjárt humanistáink, a reformáció vezetői nagyrészt a német és különösen a wittenbergi egyetemen tanult magyar diákok és teológusok voltak, majd a XIX. század elején a nemzeti reformpolitika hirdetői közt ott találjuk az angol kulturális központokat megjárt fiatalokat, hogy végül Trianon után szerte Európában magyar ifjak százai jussanak túl a határokon és igyekezzenek odakünn ne csak a vendéglátó országok műveltségét elsajátítva, abból minél többet hazahozni, hanem egyúttal hirdetői legyenek a megcsúfolt magyar igazságnak is.

Érdekes, hogy a külföldön iskolázó magyar tanulókról legrégebb híreink éppen *Párizssal* kapcsolatosak. A párisi Notre Dame székesegyház iskolája már a XII. században kitűnő névre tett szert. III. Béla király 1175 körül értesülést nyert egy ott tanult *Bethlen* nevű diák haláláról. Szülői, úgylátszik, jómódú emberek voltak, mert kívánságukra vizsgálatot indítottak, hogy nem maradt-e a fiúnak adóssága. Az egyetem által kiküldött vizsgálók között három magyar papot is említenek, akik akkor ugyancsak az egyetem hallgatói voltak. A fiúnak visszamaradt fehér lovát végül is az egyetemnek ajándékozták, amelyet aztán az iskola új épületének emelésekor teherhordásra használtak fel. A XIII. században már nagyszámú magyar hallgatóság járhatott a párizsi egyetemre; okleveles emlékeink vannak u. i. hogy a királyi kancellária keretében a francia nyelvet is használták. A magyar-francia kapcsolatok tervszerű kiépítésének megnyilvánulása volt az is, hogy többször ültek francia papok magyar püspöki székekben.

Ugyancsak még az Árpádok alatt találunk magyarokat a nagyhírű *bolognai* egyetemen is, ahol 1265-ben találjuk az első magyar neveket a matrikulában. A diákok közül a nem-olaszok, az ultramontánok, külön testületet alkottak, amelyeknek rektori tisztét 1316-ban Miklós nyitrai főesperes, majd utána még többen, más magyarok is viselték.

Sőt az egyetem tanári karában is voltak magyarok; tudunk egy magyarországi Pálról, aki a kánonjog tanára volt, majd a XV. század folyamán magyar volt az orvostannak, a logikának és a csillagászatnak tanára is.

Egy 1209-ből való oklevél a *vicenzai* egyetemen is ad magyar diákról hírt; 1231-ben pedig a *padovai* egyetemnek is volt már magyar hallgatója. Mátyás uralkodásáig 97 magyar diáknak nevét ismerjük innét, Mohácsig pedig újabb 226 magyar tanuló iratkozott be; közöttük Janus Pannonius, Garázda Péter, Thurzó Zsigmond és mások. De nagy szerepet játszott a padovai egyetem még a XVII. században is a magyar kapcsolatokat illetően, mert annak következtében, hogy az egyetemen nemcsak katolikusok, hanem protestánsok is szerezhettek doktórátust, különösen nagyszámú erdélyi fiatalember kereste fel; ekkor járt itt: Sztáray Mihály, Verancsics Antal, Thurzó Ferenc, *Báthory* István, a későbbi erdélyi fejedelem és lengyel király, Zsámboki-Sambucus János, Kovacsóczy Farkas, Pálffy Miklós. A *ferrari* egyetemre is sokan jártak ki a magyarok közül, különösen Mátyás idejében; ismertebb nevek: Geréb László, Pelényi Miklós, Kalocsay György, de megfordult Janus Pannonius és Garázda Péter is itt.

A magyar egyházak a német püspökökkel együtt 1552-ben Rómában viszont megalapították a *Collegium Germanico-Hungaricumot*, amelynek első magyar növendéke a híres *Arator* István jezsuita páter volt.

A XIV. századtól kezdve azonban az olasz egyetemek árpádkori szerepét lassan az újonnan alapított prágai, krakkói és bécsi egyetemek vették át. A *bécsi* egyetemen már alapításának második esztendejében külön „*Natio Hungarorum*“ nevű diáktestületet találunk, amelybe ugyan a szláv hallgatókat is beosztották, mégis az első száz évben majdnem 3000 a kétségkívül magyarországi diákok száma, akik közül legtöbben Brassóból, Budáról, Nagyszebenből, Kolozsvárról, Pozsonyból, Nagy-

váradról kerültek ki. A következő kétszáz évben a magyar hallgatók száma valamivel csökkent, úgylátszik elszívta őket a sok protestáns színű német egyetem. 1453—1630 között 2500 a magyar diákok száma, legtöbbször természetesen a Dunántúlról. Az alapítástól két századon át 129 magyar ember jutott katedrához is; még a XVII. század folyamán is találunk az egyetemen magyarországi tanárt, sőt volt magyar ember az egyetem dékánja és rektora is. Bécs később is megtartotta vezetőszerepét, sőt a hallgatók száma állandóan növekedett még akkor is, amikor már idehaza is kiépült felsőoktatásunk szervezete, így 1881—1891 között a hallgatók száma évenként 700—1200 között váltakozott, akik között 50—70 volt a teológusok száma, 130—200 a jogász, 460—820 az orvostanhallgató, míg a bölcsészek száma 60 és 150 között váltakozott.

A többi ausztriai egyetemeken is találkozunk magyarokkal, 1369-től kezdve a prágai egyetemen is, azonban a diákok száma itt sohasem lett jelentősebb. Mindössze a katolikus jellegű *gráci* főiskolát keresték fel többen a XVI. század második felében, amelynek tanári karában *Pázmány* Péter is szerepelt. A jezsuiták által vezetett *olmützi* akadémián fennállása alatt 112 magyar tanulóról tudunk, akik részére XIII. Gergely pápa convictust is állíttatott.

A Nagy Lajos óta politikai és gazdasági téren egyre élénkülő lengyel-magyar kapcsolatok abban is megnyilvánultak, hogy a *krakkói* egyetemet a XV. században igen nagyszámú magyar látogatta. Feljegyzéseink 1401—1526 közötti időben összesen 1448 magyar diákról tudnak, akik a XV. század utolsó negyedében már külön convictust, Bursa Hungarorumot is létesítettek. Később ez az érdeklődés azonban rohamosan ellanyhult úgy, hogy a múlt század említett évtizedében a krakkói és lemergi egyetemeken már csak mutatóban látunk egy-egy magyar diákot. Érdekes azonban, hogy *Csernoviczban* ugyanakkor évenként 4—18 között váltakozik a magyarországi hallgatók száma.

Egyre nagyobb jelentőséghez jutottak viszont a XVI. századtól kezdve a németországi egyetemek. A protestantizmus a külföldjárásnak kétségtelenül nagy lendületet adott.

A *wittenbergi* egyetemen 1521-ben iratkozik be az első magyar diák és rövid nyolcvan év alatt 818 hallgató fordult meg a városkában, ahol Luthernek és Melanchtonnak volt tanítványa Heltai Gáspár, Honterus János, Dévai Bíró Mátyás és Szegedy István is. Idejártak a kálvinista teológusok is, mindaddig, amíg 1529-ben a választófejedelem ki nem tiltotta az irodalmi háborúskodással békét bontó kálvinista hallgatósgát, amely erre *Heidelberg* egyeteméhez pártolt át, ahol harminc év alatt 186-an immatrikuláltatták magukat. A tanulók között láthatjuk Szenei Molnár Albert, Alvinczy Péter és Geleji Katona István, 1619-ben pedig Bethlen István nevét is. Nagy számmal keresték fel a magyarok különösen a XVIII. században a *jénai* egyetemet, amelyen a múlt század 80-as éveig közel két és félezer magyarországi diák fordult meg. Nagy szerepe volt a *hallei* egyetemnek is a magyar iskolázás kialakításában, ahová még a múlt század végén is évenként állandóan 6—15 protestáns teológus iratkozott be. Találunk magyar diákokat azonban az összes többi német egyetemeken is: a XIX. század utolsó negyedében a legnagyobb számmal immár a *berlini* karokon, ahol évenként 30—50 között váltakozik számuk akkor, amikor *Lipcse* kivételével, ahová 8—20 diák iratkozott be évenként, a többi egyetemre alig került két-három magyar. Ebben az időben a német egyetemekre és műegyetemre beiratkozott hallgatók száma 120—170 között váltakozott.

A heidelbergi egyetemnek 1622-ben történt pusztulása után a református fiatalság kezdett *Hollandia* egyetemeire is ellátogatni; így nagyszámú magyar diákokat találunk a XVII. században a franekeri, a leideni és az utrechtli egyetemeken. Az előbbi hallgatói között láthatjuk Pápai Páriz Ferencet és Bod Pétert, míg az utóbbin Apácai Csere Jánost. Ez

az érdeklődés azonban a XIX. századtól kezdve jóformán egészen megszűnik.

A svájci egyetemek közül a baselit, a genfit és a bernit keresik fel a magyar diákok a XVII. században, hogy aztán onnét is elfordulva, megint csak a múlt század vége felé jussanak ki néhányan a helvét köztársaságba, ahol Bernben, Zürichben, Baselben és Lausanneban találunk magyar diákot, akiknek száma azonban mindössze legfeljebb 20-ig emelkedik. Kivétel a zürichi műegyetem, amelynek évenként 30—40 hallgatója akad Magyarországból.

Elvértve, a XVIII. és XIX. században *Anglia* egyetemeire is eljut egy-egy magyar fiatalember, de számuk és érdeklődésük sohasem válik olyan mértékűvé, hogy az angol kultúra rajtuk keresztül különösebb hatást gyakorolhatott volna a magyarság szellemi arculatának kialakulására.

Láthatjuk tehát, hat századon át szakadatlanul tartott a magyar ifjak járása a külföldi kultúrcentrumokba, hogy onnét tudománnyal s az illető államokban és társadalmakban kialakult szellemi, politikai és vallási áramlatoknak eszméivel megteremtően visszatérjenek és idehaza kisebb-nagyobb sugarú körben mécsesei vagy világítótornyai legyenek a nagy nyugati kultúráknak. Ez a külföldrejárás nem csak a magyar parlagra hatott megtermékenyítően, hanem alkalmat adott arra is, hogy a sokszor hosszú évekig kint tartózkodó és egyetemről egyetemre járó ifjaktól lassan férfiemberre serdülő diákok ismertté tegyék népünket és országunkat a külföld művelt közvéleménye előtt. Az a gazdag külföldi irodalom, amely a XVI. és XVII. században hazánkkal és a magyar kérdéssel foglalkozik, nem utolsó sorban tulajdonítható annak az érdeklődésnek, amelyet tudósokban és tanároknak magyar hallgatóik keltettek. Ahogy a XVIII. század második felétől kezdve ez a külföldre irányuló diákvándorlás abbamarad — amelynek oka részben Mária Teréziának a protestáns ifjak kiutazását megakadályozó rendelkezései, másrészt azonban a magyar

egyetemnek fokozatos fejlődése is—, szinte egyszerre megszűnik a külföld érdeklődése is a magyarság és problémáink iránt. A XIX. század második felének magyar diáksága ugyan még mindig szép számmal tanult a külföldi egyetemeken, 1881—1891 között, csökkenő tendenciával, évenként 1409—1273 a számuk, de az út, amit megtesznek, már sokkal rövidebb: rendszeren *csak Bécsig terjed*, vagy kevés kivétellel legfeljebb Svájcig és Németországig. Velük együtt eltűnik az érdeklődés homlokteréből a törökdúlta és szabadságharcok hősi színterét jelentő magyar föld s népe iránti rokonérzés és kialakul egy más érdeklődési téma a nyugati közvélemény előtt és ez: *a magyarországi nemzetiségi probléma*, amelynek viszont több európai egyetemen akad már magyar-ellenes propagátora. A XIX. század első felének magyar nemesi középosztálya, az „Extra Hungáriám. ..“ vallója és hirdetője talán tudatosan nem küldte, később — elszegényedve — nem küldhette már fiait külföldi iskolákba és ezzel öntudatlanul okozója lett annak, hogy az azelőtt mindenütt szívesen látott magyar ifjakon keresztül szimpatikussá vált magyar nemzeti törekvések helyett a külföld nemzetiségeink propagandája következtében tőlünk az ő táborukhoz szegődött.

Pedig nem mondhatnánk, hogy az 1868-ban újjáalakult magyar közoktatásügyi kormányzat nem igyekezett volna a tanárképzés színvonalának emelése és a főiskolai tanári kar utánpótlásának biztosítása szempontjából elősegíteni a külföld felé irányuló tanulmányutakat. Már az 1868-i első költségvetésben 12.000 forint volt beállítva külföldi utazási ösztöndíjakra és külön 1.200 forint két tanárjelölt tanulmányi útjára. Ezt az összeget kiegészítették még azok a költségvetési tételek, amelyek a Mária Terézia által alapított *Theresianum*, a nemesi lovagiskola néhány növendékének a költségvetés terhére való tartását voltak hivatva fedezni; évenként 9 volt azoknak a bánáti és erdélyi terézianista növendékeknek száma, akiket a magyar kormány az

alapítványi helyeken kívül Bécsben tanított. 1871-ben az utazási ösztöndíjak összege már 20,000 forintra emelkedett, 1880-ban azonban 16,000-re, majd 1883-ban 12,000 forintra csökkent, ugyanekkor azonban a Nápolyban akkor alapított és azóta világhírűvé lett *Stazione Zoologica* keretében magyar dolgozóhely fenntartására 2,000 franknak megfelelő 952 forintot is beállítottak, egyelőre három-éves szerződéssel biztosítva magyar biológusok részére egy állandó munkahelyet. Ezt a dolgozóasztalt, amelyre szánt Összeget két év múlva már 1252 forintra emelt fel a kormány, azóta állandóan fenntartjuk; később a kiküldendő tudós útiutsegélyével együtt évi 4,504 korona van beállítva e célra, amely összeget ott találjuk még az 1917—18. évi háborús kultuszköltségvetésben is, az olasz-magyar tudományos kapcsolatok tartós voltának bizonyítékául. Jelenleg is fizetjük a 2,500 svájci frankot kitevő illetéket, évenként egy-egy magyar zoológus vagy biológus részére adva meg ezáltal a lehetőséget olyan kutatások folytatására, amelyet idehaza elvégezni nem tudnak. Az utazási ösztöndíjak összegében a millénium esztendejében történt bizonyos változás, amikor egyelőre újból 16,000 forintra emelve, kiegészült még a *bécsi Keleti Akadémiára* kiküldendő két ösztöndíjas 3,000 forintjával. 1906-ban azután *Apponyi* Albert gróf ezeknek az ösztöndíjaknak fedezésére 50,000 koronát állított be, ahogy az indokolásban mondja: „Azt tervezem, hogy egyöntetű elvek, jól átgondolt és megvitatott javaslatok alapján gondoskodhassam úgy a szép előképzettségű tanárjelölteknek, mint a szakmájukat behatóbban s irodalmilag is művelő tanároknak külföldre kiküldéséről.“ 1908-ban már 66.000 korona állt rendelkezésre és külön 6.000 korona arra a célra, hogy a 80-as években Grenoble egyeteme által kezdeményezett ú. n. nyári egyetemi tanfolyamokra Angliába és Franciaországba 8—40 kitűnő magyar egyetemi hallgatót küldhessen ki. Ez az összeg rendelkezésre állt ezentúl évenként a háború kitöréséig,

megtoldva még 3—5.000 koronával a kereskedelmi iskolai és a tanítóképzőintézeti tanárjelöltek, illetve tanárok külföldi útjaira. Ezekkel az ösztöndíjakkal kiküldött fiatal kutatók, tudósok és tanárjelöltek számáról, sajnos, pontos adataink még nincsenek, de kétségtelen, hogy az ösztöndíjakkal kiküldött fiatalok soraiból rekrutálódott azután az az új tanári generáció, amely a századfordulóra közép- és főiskoláinkon egyaránt a nyugati iskolák maradéknélküli színvonalára emelte a magyar közoktatás-ügyet.

Az ösztöndíjasokon kívül — bár, mint említettük, általában megállva a Monarchia határán — elég tekintélyes számú diák tanult ezekben az időkben is külföldön. 1891—1900 között átlagban 1175, 1901—1910 átlagban 1283, 1911—1914 között évenként 1500 körül volt a külföldi főiskolákra beiratkozott magyarhonos hallgatók száma, ami körülbelül az összes magyar főiskolai diákság 10%-ának felelt meg.

A külföldre igyekvő ösztöndíjas diákoknak intézményes irányítása ebben az időben még nem alakult ki. Mindössze a nápolyi dolgozó asztal, melyhez 1909-ben a Boulogne sur Seine-ben alapított Marey-féle fiziológiai intézetben évi 1,000 frankért bérelt dolgozóhely csatlakozott — amely intézmény azonban a háború alatt felszámolt, — volt az a két állomáshely, ahová magyar tudósok rendszeresen kiküldettek. 1913-ban azután *Fraknoi* Vilmos történettudósunk felajánlotta a magyar állam részére *Rómában* lévő villáját egy Történeti Intézet elhelyezésére, amelynek könyvtárát is megvetette, és ahová a berendezésnek kiegészítése után a magyar kormány 5,000—5,000 koronás ösztöndíjakkal évenként két-két tudósra kiküldetését határozta el. Fraknoi adománya lehetővé tette, hogy az Árpádok, az Anjouk és Mátyás király alatt kiépült széles utakon újból egymás felé indulhasson a két nemzet. Az 1914 őszi tervet tervezett megnyitást a háború kitörése miatt el kellett ugyan halasztani, de a trianoni béke-

szerződés kapcsán az olasz államnak jutott épületet Mussolini már 1923-ban visszajuttatta a magyar állam tulajdonába, amikor is akkori kultuszminiszterünk, gróf *Klebelsberg Kuno*, *Gereuich Tibornak*, a Nemzeti Múzeum osztályigazgatójának közreműködésével, rögtön hozzáfogott az intézet újra való megszervezéséhez. A római levéltárak, könyvtárak és múzeumok, a Vatikán átvizsgálatlan kéziratgyűjteményei kimeríthetetlen forrásanyagát nyújtják különösen a török háborúk ideje történetének úgy, hogy kézenfekvő volt, hogy az első ösztöndíjasok nem annyira egyetemi hallgatók, mint inkább fiatal tudósok legyenek. 1924—25-ben nyílt meg a Történeti Intézet és ettől az időtől a folyó tanévig összesen 56 történészünk dolgozott Rómában. Munkájuk során ismeretlen Corvin-kódexek, nagyértékű kéziratok, Janus Pannonius írásai, a magyar humanisták és olasz tudósok levelezése kerültek napvilágra. Újból megtalálták a XVII. század óta elveszettnek hitt ú. n. vatikáni magyar krónikát és általában sok új adattal gazdagították a magyarországi humanizmus és a magyar-olasz történelmi kapcsolatok anyagát. A Történeti Intézet tagjai közül, ösztöndíjas évük letelte után, négyen lettek már egyetemi tanárok, köztük egyik a nymwegeni katolikus egyetemen, négyen pedig megszerezték az egyetemi magántanári fokozatot. Sajnos, munkálataik közzététele mindaddig anyagiak hiányában nem történt olyan ütemben, mint ahogy az kívánatos volna.

Alapítása idejét tekintve második, sajnos rövidéletű, külföldi tudományos intézményünk a *konstantinápolyi Magyar Intézet* volt. 1917 januárjában nyílt meg egy konstantinápolyi bérházban azzal a céllal, hogy „az egyetemes történelemmel, főleg a bizánci-magyar és török-magyar érintkezések kutatásával, a klasszika és keresztény archeológiával, Byzanc és az islam művészetének történetével, végül a keleti, elsősorban a török-magyar összehasonlító nyelvészettel foglalkozó szaktudósoknak kutatásaik helyszíni folytatására módot adjon, ezzel az említett

tudománysszakok hathatósabb fejlesztését intézményesen biztosítsa s egyszersmind a hazai tudományosságnak a török szellemi élettel való kapcsolatát erősítse.“

Az intézet igazgatója dr. *Hehler* Antal egyetemi magántanár volt, jelenleg a budapesti tudományegyetem művészettörténeti professzora; ösztöndíjasok pedig Oroszlán Zoltán nemzeti múzeumi gyakornok, aki most a Szépművészeti Múzeum igazgatóőre, Luttor Ferenc pápai káplán, jelenleg pápai prelátus és vatikáni követségünk kánonjogi tanácsosa, Fehér Géza gimnáziumi tanár, aki most már a debreceni egyetem címzetes nyilvános rendkívüli tanára és kulturális attasé a szófiai magyar követségen, valamint Kós Károly építőművész, a jó névre szert tett erdélyi író. Az intézet másféléves fennállása alatt értékes tudományos munkásságot fejtett ki, kutatásainak eredményét 8 füzetben közölve. 1926-ban az intézet könyvtárát a konstantinápolyi Német Archeológiai Intézetbe szállították át, ahol újra való megnyitásáig, ami a magyar tudományos élet szempontjából pedig igen nagyjelentőségű volna, egyelőre elraktározták.

Abban az épületben, amelyet Bécsben Fischer von Erlach barokk alkotó művészete 1710-ben Trautson hercegnek épített, hogy később a magyar nemesi testőrségnek legyen otthona, jelenleg két magyar tudományos intézmény is helyet talál. Amikor a Monarchia megszűnésével a testőrpalota rendeltetése is megszűnt, gróf *Klebelsberg* Kuno, mint a Magyar Történelmi Társulat elnöke, felvetette azt a gondolatot, hogy a bécsi gazdag levéltárak anyagának felkutatása céljából magyar történelmi intézetet kellene itt szervezni, amely a Gárdapalotában nyerhetne elhelyezést. A terv valóra is vált és a halála után immár róla elnevezett „*Gróf Klebelsberg Kuno Bécsi Magyar Történetkutató Intézet*“ eddig 63 olyan tudósnek nyújtott munkahelyet, akik több mint egy félévig dolgoztak ott kint, és több mint 500 olyan kutatónak, aki ennél kevesebb ideig foly-

tátott levéltári vagy egyéb kutatást. A 63 ösztöndíjas közül 6 lett eddig egyetemi tanár és 10 szerzte meg a habilitációt; közülük egy fiatal történet-tudós — *Baráth* Tibor dr. — a Parisban székelő Nemzetközi Történettudományi Bizottságnak titkára, egy a Teréziánumnak tanára és egy volt ösztöndíjas pedig a budapesti egyetemi leánykollégium igazgatónöje lett. Az intézetben folytatott munkásság tette lehetővé, hogy a Magyar Történelmi Társulat nagyszabású „Magyarország újabkori történetének forrásai“ című kútfő kiadmánya hatalmas és sűrű egymásutánban megjelenő kötetekben hagyhatta el a sajtót. Azáltal, hogy a bécsi nagy levéltárakban a tudományos kutatás egészen 1894-ig szabaddá vált, kutatóinknak alkalma nyílt, hogy olyan területekre is kiterjesszék munkásságukat, amelyeknek anyaga alapján esetleg egész korszakokról alakulhat ki az eddigtől eltérő felfogás. Az intézet élén a magyar historikusok legkiválóbbjai közül Károlyi Árpád, Szekfü Gyula, Eckhardt Ferenc és Angyal Dávid állottak, akik — mondhatjuk — szinte új iskolát alapítottak és rövidesen egész generációt állítottak be a magyar történetírók gárdájába. Különösen megfigyelhettük ezt az intézet 1934. évi immár negyedik évkönyvében, amelyet *Hóman* Bálintnak, a történettudósnak ajánlva, ennek az iskolának fiatal tanítványai írtak nagy felkészültséggel és elismerésre méltó tudással.

A másik bécsi intézményünk, a *Collegium Hungaricum*, 1924 őszén nyílt meg, élén Lábán Antal igazgatóval, a bécsi Teréziánum magyar nyelvi és irodalmi tanárával. Az ösztöndíjasok száma az első esztendőben 19 volt; ez a szám 1928/29-ben már 42-re emelkedett, hogy a gazdasági krízis következtében azonban folyton csökkenő tendenciával évi 10—42-re sülyedjen alá. Az elmúlt tíz esztendő alatt összesen 291 ösztöndíjjal tanultak kint Bécsben, főleg németszakos tanárjelöltek, jogászok és egyéb humaniorákkal foglalkozó kutatók, míg a

természettudományi szakosok közül főleg orvosok. Közülük Bécsből való visszatérésük után 16-an habilitáltak, egy ösztöndíjas a szegedi egyetemen a jogbölcselet ny. r. tanára lett, egy pedig tanár lett a miskolci jogakadémián. Közülök került ki a berlini és a müncheni egyetem magyar lektora és egy teréziánumi tanár is.

Az intézetben végzett munkák publikálására 1927/28-ban „Bécsi Kollégiumi Füzetek“ címmel kiadványsorozat indult meg, amelynek immár 15 száma látott napvilágot. Az ösztöndíjasok által írt publikációk száma pedig meghaladja a 750-et, amelyek közül számos munka bécsi tudományos intézetek kiadványaiban került közlésre.

A *németországi* tudományos körökkel a magyar kapcsolat akkor vált bensőbbé századunkban, amikor a porosz kormány 1916-ban a magyar nyelv és irodalom számára tanszéket állított fel és erre néhai *Gragger* Róbertet, a budapesti polgáriiskolai tanárképző főiskola jeles tanárát hívta meg. *Gragger* kezdesére 1924/25-ben nyílt meg a bécsivel egyidejűleg Berlinben is a *Collegium Hungaricum*, amelynek az első esztendőben 10 ösztöndíjas tagja volt. A következő években 1930—31-ig 30 körül járt évenként az ösztöndíjasok száma, hogy legutóbb itt is 10 ösztöndíjas helyre apadjon le. Fennállása óta 236 ösztöndíjat adott ki a kultuszminisztérium Berlinbe, ideirányítva főképp a természettudományi szakos kutatókat. A berlini ösztöndíjasok közül immár négyen kerültek egyetemi katedrára, ketten lettek jogakadémiai, illetve főiskolai tanárok, és 13-an habilitáltak. Berlini ösztöndíjas volt az Országos Széchényi Könyvtár igazgatója, a szegedi báró Eötvös Lóránt Kollégium igazgatója és innét került a Szellemi Együttműködés Nemzetközi Intézetének titkáráként Párizsba *Lajti* István dr. is.

Az Olaszországgal mind szélesebb keretekben kiépülő politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok következménye volt, hogy a csak néhány ösztöndíjas elhelyezésére alkalmas Fraknói-villa helyébe a

magyar kormány 1927 őszén új épületet, az 1640-ben épített Palazzo Falconierit vásárolta meg, amelyben 1928—29. tanévvel megnyílt a Collegium Hungaricum. Ezzel a római Történeti Intézet a Collegium egyik osztályává alakult át, amelyhez csatlakozott egy külön papi osztály, művészeti osztály, valamint elsősorban olasz nyelv- és irodalomszakos tanárjelöltek részére főiskolai osztály. Ilyen tanárjelölteket ugyan évenként 2—4-et már kezdettől fogva küldött Rómába a magyar kormány, nagyobb számban mégis ebben az évben mentek ki ösztöndíjasok, összesen 37-en. Számukat kiegészítette az olasz állam által évenként adományozott 8—10 hely, amelyekkel együtt, az időközben itt is sajnálatosan évi 8-ra lecsökkent ösztöndíj ellenére is, eddig 207-en járták meg Rómát, közülük 4-en a páviai Collegi Borromeoban találva otthont, amelynek vezetőségével a magyar kormány csereakciót létesített. A Collegium Hungaricum ösztöndíjasai elsősorban olaszszakos tanárok, azután katolikus teológusok, de legnagyobb számmal művészek voltak, akik mindegyikének újabb munkásságán tapasztalni lehet Róma művészi és kulturális levegőjének termékenyítő hatását. A zártabb, plasztikusabb formák, a verőfényes megvilágítás, a monumentális stílusra törekvés jellemzik a hazatérőket. Aba Novak Vilmos, Erdei Dezső, Jálics Ernő, Kuzmik Lívia, Miklós József, a grafikus Molnár C. Pál, Nemes-sányi Kontuly Béla, Patkó Károly, Szőnyi István, Istókovich Kálmán, Kákai-Szabó György, Vilt Tibor, Sárkány Lóránt, Gábor jani Szabó Kálmán, Ispánki József, Jeges Ernő, Mészáros László, vitéz Szabados Béla járták már meg ösztöndíjjal Rómát, nevek ők, akiket kiállításokon sokszor láthattunk és munkájukkal igazolták római kiküldetésük helyességét.

Parisba a francia kormány már 1921-től kezdve adott ösztöndíjakat, főleg franciaszakos tanárjelölteknek; ilyen ösztöndíjjal összesen 92-en tanul-tak a Sorbonne-on. 1925-től kezdve — amikor 13-an nyertek magyar állami ösztöndíjat francia-

országi tanulmányokra — 140 ösztöndíjat adtunk Párizsba. Sajnos, magyar kollégiumot nem sikerült itt építeni, de 1927-ben a kultuszminisztérium megszervezte a Franciaországi Magyar Tanulmányi Központot, amelynek igazgatója az ösztöndíjasok pénzének kezelésével és tanulmányuk irányításával foglalkozva, biztosítja, hogy idejüket eredményesen használják fel a kiküldöttek. A volt párizsi diákok közül ketten lettek egyetemi tanárok, és heten szereztek meg az egyetemi magántanári, illetve a rendkívüli tanári címet. Dr. Tóth Béla nemzetközi pályázaton, elsőként vizsgálva, főtisztviselője lett a Genfben székelő Nemzetközi Munkaügyi Hivatalnak. 1927-ben „*Almanach des Etudiants Hongrois*” címmel Párizsban végzett tanulmányaikból kötetet jelentettek meg, újabban pedig a Központ gondozásában megjelenő *Revue des Etudes Hongroises* hasábjain látnak napvilágot az ösztöndíjasok munkái.

Angliába 1925-től 101 ösztöndíjat adott ki a magyar állam, amelyeknek élvezői Londonban, Oxfordban, Cambridgeben és Aberdeenben folytattak tanulmányokat. A visszatérők közül egy főiskolai tanár lett és négyen habilitáltak már.

1926-tól kezdve *Genfbe* is mennek ki magyar ösztöndíjasok, az első években 3—4-en, újabban sajnos, csak 1—1 ösztöndíjas. Nagyrészüik református teológus, kisebb részük jogász, akik a Nemzetek Szövetsége intézményeit voltak hivatva tanulmányozni. Eddig összesen 25-en voltak kint Genfben.

1928-ban néhai Haris Pál, görög eredetű budapesti kereskedő nagyösszegű alapítványának terhére a görög kormánnyal egyetértésben szervezett ú. n. *Hariseion-alapítványból* sikerült az első két ösztöndíjast *Görögországba* kiküldeni. Az alapítvány elsősorban görögkeleti teológusok, azután görögnyelvszakos tanárok és byzantinológusok, valamint régészek számára áll nyitva. Jelenleg évek óta két teológus tanul kint és rajtuk kívül még 30-an kaptak hosszabb-rövidebb tanulmányútra ösztöndíjat.

A visszatérők közül egy lett egyetemi tanár és két tudós szerezte meg a magántanári címet.

De a tengerentúlra, *Amerika* felé is korán fordult a háború után a magyar ifjúság figyelme. 1924—25-ben dr. *Bobula* Idának, aki akkor a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségében volt a női-osztály vezetője, sikerült a Bryn Mawr Kollégiumtól ösztöndíjat kapni, amelyet a következő évre is meghosszabbítottak, és így elsőnek lépte át magyar diákként a háború után az Északamerikai Egyesült Államok határát. Utána hosszú sor következett. Az idei évvel együtt eddig 79-en kaptak amerikai egyetemről ösztöndíjat, 20 ösztöndíjat adott a *Rockefeller-alapítvány* az orvostudományok és társadalomtudományok kiváló művelői részére, és 21 fiatal technikus élvezte a *Smith Jeremiás-alapítvány* ösztöndíját, amelyet Magyarország pénzügyi szanálásának ellenőrzésére kiküldött népszövetségi főbiztos, az egykori gazdag bostoni bankár fel nem vett és 240,000 pengőt kitevő tiszteletdíjából alapított a Kormányzó Úr Öföméltósága. Az Amerikából visszatérők közül öten habilitáltak már, míg négyen a newyorki Columbia egyetemen, a pittsburgi egyetemen, a floridai egyetemen és a washingtoni Brookings Institut-ben lettek egyetemi tanárok.

De jutott magyar diák más országra is. Klebelsberg Kuno gróf 1930 tavaszán körutat tett Svéd-, Finn-, Ész- és Lengyelországban, amikor az egyes kormányokkal diákcserére vonatkozóan kötött megállapodást. Ennek során azóta Lengyelországba 10, Svédországba és Finnországba 5—5 és Észtországba 4 fiatal magyar ember járt kint, akik közül ketten, visszatérésük után, már magántanárok is lettek. De ez a csereakció kiterjeszkedett Németországra is, ahová az 1930—31-ben Münsterbe kiküldött két katolikus teológussal együtt, valamint az *Alexander von Humboldt-Stiftung* által magyarok részére felajánlott ösztöndíjából 35-en jutottak ki.

Ezt a számot növeli még a törvényhatóságok,

városok és vármegyék ösztöndíjasainak száma, amelyek Klebelsberg Kuno gróf kezdeményezésére egymásután rendszeresítettek költségvetéseik keretében külföldi ösztöndíjakat, az elmúlt években 6& diákat küldve külföldre — a városok régi stipendiumait elevenítve fel ezzel.

Hogy ezekből az adatokból immár a végső eredményeket kihozzuk, megállapíthatjuk, hogy az ösztöndíj-akció megindulása óta az idei tanévig bezárólag *a magyar állam 1109 ösztöndíjai adott ki*, amihez csatlakozik 66 törvényhatósági, 293 külföldi állami és 89 ú. n. kézi ösztöndíj, amely utóbbiak összege meghaladja a 75,000 pengőt. A kéziösztöndíjjal külföldre kiküldöttek között egy fiatal nyelvészünk egy évig a kairói arab könyvtárak kéziratait tanulmányozta, egy másik pedig a nagyhírű párizsi Ecole des Langues Orientale Vivantes meghívott előadója, 3 éven keresztül Mongoliában volt tanulmányúton. Ez alatt a 11 év alatt összesen tehát 1557 ösztöndíj adományoztatott, mégpedig a legtöbb: 371 Bécsbe, 296 Németországba, 244 Franciaországba és 216 Olaszországba.

Mint előbb említettük, még Apponyi Albert gróf gondolt minisztersége idején az állam pénzén külföldre küldendő ösztöndíjasok tervszerű és céltudatos kiválasztásának megszervezésére. Ezt intézményesen biztosítani azonban csak Klebelsberg Kuno grófnak sikerült, aki az 1927. évi XIII. törvénycikk megalkotásával életrehívta az *Országos Ösztöndíjtanácsot*. Beszédében, amelyben a törvényjavaslatot előterjesztette, a szakszemponatokon kívül, amelyek szükségessé teszik egy ilyen véleményező testület megalkotását, mert hiszen a jogászokból álló minisztériumi bürokrácia természetyszerűen nem lehet hivatott abszolút mértékben lemérni pl. a természet-tudósok, vagy művészek érdemességét, a tanács megszervezésének egyik főokául *a protekció kiküszöbölését* állította be, utalva arra, hogy hazánkban annyira felburjánzott a protekcionizmus, hogy a parlamentáris pártok nyomása alatt a felelős minisz-

ter csak úgy tudja ez alól magát kivonni, ha a kiválasztást független intézményre bízva és magának csak megerősítést, vagy adott esetben a vétó jogát biztosítja. S valóban: ez a törvény mindkét célját elérte, mert mind az ösztöndíjasok szakszerű kiválasztását, mind pedig — az első évek protekciós hullámainak elsimulta után — az adományozásnál valóban figyelembe nem vehető rokoni, baráti, vagy pártszempontok szabad és recensust nem kelthető visszautasítását biztosította a miniszter részére. Olyan nagy testület az Ösztöndíjtanács és olyan független férfiakból áll, hogy nemcsak eddigi, hanem jövőbeni működése is csak még inkább elő fogja segíteni, hogy megvalósuljon közreműködésével Klebelsberg gróf kultúrpolitikájának egyik főtétele, amelyik így hangzik: Minden ország irányítását a szellemi, politikai és gazdasági élet terén 2—3000 ember végzi. Az a fontos tehát, hogy ennek a 2—3000 embernek kiválasztása tervszerűen és céltudatosan, az igazi szelekció elvei alapján történjék. Ennek a 2000 új szakembernek a különböző munkaterületekre való beállítását egy-két évtized alatt biztosítani kellene és akkor hiszi, hogy az új Magyarország nyugodt fejlődése hosszú időre biztosítva lesz.

Ha vigégnézünk azoknak a névsorán, akik az elmúlt évtizedben ösztöndíjat kaptak, akkor azt látjuk, hogy a tanárok, a tudományos intézmények tisztviselői, a művészek és az orvosok között ez a kiválasztódás nagyon szépen halad előre és a volt ösztöndíjasok mind nagyobb számban foglalják el azokat a pozíciókat, amelyeket képzettségük és elhivatottságuk számukra biztosíthat. Két téren kellene még céltudatosabb kiválasztásra törekedni; ez a köztisztviselői kar, különösen a központi igazgatás vezérkarainak, a minisztériumok fiatal tisztviselőinek kiválogatása, illetve azoknak kiképzése terén és másrészt a gazdasági és ipari életben elhelyezkedőknél, mert a kiküldött ösztöndíjasok között aránylag csekély számmal szerepelnek jogászok, közgazdászok és technikusok, már pedig az ösztöndíj-

törvény maga is kimondja, hogy „e kedvezmények adományozásánál a tanár-, tudós- és művészképzés szempontjain kívül figyelemmel kell lenni arra is, hogy minden téren, úgy mint a kormányzat, a külképviselet, a közegészségügy, a szociálpolitika, a közgazdaság, a mezőgazdaság, a technika stb. terén kellő számmal legyenek olyan legmagasabb kiképzésben részesített szakemberek, akikre a nemzeti élet nagy kérdéseinek szakszerű megoldása érdekében szükség van“. Hogy az ösztöndíjasok eloszlása így alakult, annak talán oka különösen az, hogy az 1924-ben végrehajtott középiskolai reform kapcsán nagyobb számú új nyelvszakos tanárra volt szükség és a külföldi tanulmányokkal való felfrissítést célozta az ösztöndíjtörvénynek az a rendelkezése is, amely törvényileg biztosította a Gyűjteményegyetem tisztviselői kara 5%-a részére évenként az ösztöndíjat. Az első évek során azonkívül sokan még egyetemi hallgató korukban nyerhettek el ösztöndíjat és csak később alakult ki az a helyesebb felfogás, hogy a külföldi ösztöndíj *továbbképzésre* szolgál s most már csak az oklevélnek hazai egyetemen való megszerzése után lehet elnyerni.

Én tovább mennék ennél is, miután azt látni, hogy többször közvetlenül a diploma megszerzése után, minden nagyobb előtanulmány nélkül már is ösztöndíjban részesül egy-egy jelesebb diák. Azt tartanám helyesebbnek, ha inkább az életkor 35 évről 40-re való felemelésével mód adatnék arra, hogy az az ösztöndíjas, aki methodikai és didaktikai gyakorlat nélkül került ki külföldre annak idején, szinte egyedül a nyelv megtanulásáért és esetleg épp ezért nem is tudta talán kellőképp hasznosítani ösztöndíjas évét, jónéhány év múlva ismét folyamodhatnék ösztöndíjért, szép tanítási eredménye, vagy újabb tudományos munkássága alapján. Bizton hiszem, hogy az ilyen érettebb fővel és az illető ország nyelvét ismerő és viszonyaival már tisztában lévő, ottani kapcsolatokkal rendelkező ösztöndíjas sokkal jobban tudná kamatoztatni ezt a második évet, mintha

fiatalabb korában egyszerre akár két-három évet tölt is kint egyfolytában.¹

Ezt az álláspontomat talán igazolja az 1924—25. és 1928—29. évek közötti ötévnyi évkörnek statisztikája, amelyet az ösztöndíjasok életkorára nézve állítottam össze és amely szerint ezekben az években kint volt 17—24 éves ösztöndíjas összesen 310, 25—30 éves 204 és 31—40 éves 121, megjegyezve, hogy akadt közöttük két 17 éves, három 18 éves, tizenegy 19 éves és negyvenegy 21 éves fiatalember, akiknek külföldi tanulmányainak eredményességét illetően nem igen lehetünk valami nagy bizalommal.

Az ösztöndíjasoknak legmegfelelőbb kiválasztása pedig már csak abból a szempontból is igen fontos, mert a háború után igen tekintélyes összegeket fordított a magyar kormány a külföldi intézetek felállításának, berendezésének és fenntartásának költségeire, valamint az ösztöndíjakra. Az 1922—23. és 1934—35. év között — nem számítva az intézeti tisztviselők fizetését — összesen 8.175,000 pengőt. Olyan szám ez, amely minden szegénységünk ellenére messze világítóan igazolja, hogy a nemzeti közvélemény és a mindenkori parlament a kultusztárcát valóban honvédelmi tárcának tekintik és nem sajnálják, mert kötelességüknek érzik, rendelkezésre bocsátani azt az összeget, amely a nemzet szellemi vezérkarának kiképzéséhez szükséges.

Természetes azonban, hogy a háború után éppúgy, mint az azt megelőző években, nemcsak ösztöndíjjal tartózkodtak külföldön, hanem a saját pénzükön is meglehetősen nagyszámú diák kereste fel a külföldi főiskolákat. 1920—21-ben 1143 magyar diák

¹ A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr az 1935/36. évi pályázati hirdetményben — fenti elgondolásmat magáévá téve — a következőkép intézkedett: „Olyan pályázóknál, akik már külföldi állami ösztöndíjat élveztek, a korhatár 40 év, amennyiben ösztöndíjas évük után különösen elismerésreméltó tudományos tevékenységet fejtenek ki, vagy a nyelvtanítás terén szép eredményt értek el.“

tanult az európai egyetemeken, ezeknek a száma 1930—31-ben érte el a csúcspontot, ekkor 1887-en tanultak kint. Az 1932—33. tanévben ez a szám már 1480-ra csökkent főleg valutáris okokból. Kétségtelen, hogy a csonka ország népességéhez viszonyítva nagy számnak tűnik fel ez a létszám, de ha arányba állítjuk a békében külföldön tanultak számával, úgy azt állapíthatjuk meg, általában most is kb. a hazai főiskolások 10%-ának felel meg a külföldön tanulók száma és így — bár túlnyomó többségükben azokból az elemekből kerülnek ki — mégsem lehet azt állítani, hogy egyedül a numerus clausus — bizonyos vonatkozásban az 1928. évi XIV. törvénycikkkel egyébként is megszüntetett tendenciája — volna az egyedüli oka a külföldre való áramlásnak.

Ezek közül a diákok közül a legtöbbben most is úgy, mint a háború előtt, *Ausztriát* keresik fel, ott is inkább Bécs egyetemét. Itt a számuk 285—541 között ingadozott évenként, legtöbb közülük az orvosi fakultásnak volt a hallgatója. *Németországban* 1922—23-ban még 619-en tanultak, a múlt évben számuk 195-re csökkent. Legnagyobb részük Berlinben tanult, de volt hallgatója különösen Lipschének és Hallenek.

Paris új vonzóerőt gyakorolt a magyarságra. A háború alatti ellenségeskedést francia részről elnyomni nehezen tudó, idegenkedő szellem volt az oka, hogy 1922—23-ban még csak 20 magyar diákot találunk itt, 1931—32-ben azonban számuk már 217-re emelkedik, sőt a többi francia főiskolán is tanul 61 diák. Legtöbbben, 155-en, a Sorbonne hallgatói. *Svájc* egyetemeire 1920—21-ben 53-an iratkoztak be, amely szám 1932—33-ra 110 növekedett, köztük 47-en a zürichi Műegyetemnek voltak hallgatói.

Mintha csak felelevenedett volna az Árpád-kori Itália-járás, 1925—26-tól egyre nagyobb számban mennek a magyar diákok *olasz* egyetemekre. Számuk ebben az évben 204 volt, ami 1931—32-re 297-re növekedett. Érdekes, hogy a diákok közül csak 22-en

tanultak Rómában, míg 80-an a padovai, 78-an pedig a bolognai egyetemnek voltak hallgatói. E diákok háromnegyedrésze orvostanhallgató.

Végül még annyit, hogy — és ez talán csakugyan a numerus clausus következménye — külöriösen megnövekedett a *prágai és brünni* egyetemek magyar-állampolgárságú hallgatóinak száma. 1925—26-ban 218, 1928—29-ben már 381 volt a számuk, akik közül 181-en tanultak Prágában és közel 200-an Brünmben az ottani német műegyetemen. 1932—33-ra azonban már 265-re olvadtak le.

Ezek a diákok természetesen, megszerelve oklevelüket, igyekeznek mégis csak idehaza elhelyezkedni. Érdekes azonban, hogy a honosítás céljából benyújtott oklevelek száma nem olyan nagy, mint ahogy az előbb említett számok után gondolnánk. 1920—1933 között mindössze 287 oklevelet nostrifikáltak egyetemünk. Ezek közül Németországban szereztek 125-öt, Ausztriában 100-at, Svájcban 35-öt, Csehszlovákiában 15-öt és Olaszországban 6-ot. Az oklevelek közül 4 volt jogtudományi, 40 orvosi, 162 műegyetemi és 31 gazdasági akadémiai. Ez az aránylag alacsony szám azzal magyarázható, hogy a nostrifikálási szabályok szerint legtöbbször még hazai féléveket is le kell hallgatni a kérelmezőknek és így azok — ha sikerül beiratkozniuk — az összes vizsgák letevésével inkább új hazai diplomát szereznek, mintsem hogy külföldön szerzett honosított diplomájukat használják.

Kétségtelen, hogy akár ösztöndíjjal, akár ösztöndíj nélkül, de a világháború után külföldi főiskolákon tanult fiatal nemzedék új szellemi áramlatok, világfelfogások, tudományos, szociológiai és politikai elméletek eszméivel telten érkezett haza. Az ösztöndíjas évek alatt egymáshoz melegedett, egymást megismerő és a kollégiumokban egymást váltó nemzedékek érezni kezdték, hogy kötelességszerűen részesei kell hogy legyenek annak a hadseregnek, amely a béke eszközeivel és építőmunkájában az elomlott állam és a meggyöngyült nemzeti társadalom

újraépítésére és felemelésére kell, hogy csatasorba szerveződjék. Az egy célra törekvők akaratával, hitével és — merjük talán mondani — magabizásával a múlt év tavaszán megalkották nagy szervezetüket, a *Collegium Hungaricum Szövetséget*, amely központi hatalmas reservoirja kíván lenni mindazoknak az erőknek és értékeknek, amelyek az ösztöndíj - akció során az egymást váltó generációkból kitermelődnek. Ezer kiművelt emberfő van együtt ebben a szövetségben: historikusok és építészek, nyelvészek és orvosok, jogászok és biológusok, teológusok és mérnökök, közgazdák és filozófusok és a nemzeti kultúrák színét, ízét, zamatját adó művészek, mind készen arra, hogy nemzetünknek további kiművelését, lelkének formálását, színezését, az új idők követele feladatok szerint való átgyúrását egyetlen céljuknak tekintsék.

A vén világ most újulásra vár. A világtörténelem óriási színpadán egy titokzatos, hatalmas rendezői kéz az emberiség történetének új felvonását készíti elő. A kísérőzenéhez minden népnek hozzá kell járulnia a maga muzsikájával. Szekfű Gyula, a magyar historikusok egyik legragyogóbb tollú mestere, ettől a mi negyedik nemzedékünkől várja az új magyar szimfónia hangszerelését. És én csakugyan úgy érzem, hogy mi valamennyien húrok vagyunk a magyar hárfán, sípok a magyar orgonán, amelyen fel kell hogy zúgjon ennek az ezeréves hazának minden szenvedése, fájdalma, de minden hite és csillogó reménye is. És én biztos vagyok benne, hogy akár a felbúgó sípok, amelyek szordinós alaphangja onnét csuklik fel a magyar múlt és tradíciók mélységéből, akár a felzendülő húrok, amelyek egy új világ, egy magyarabb élet igéit zengik, mind tiszta, csengő és messzehallatszó hangot fognak adni és lüktető ütemű, vérforraló melódiává egybeolvadni. És nem hiszem, hogy a magyarság milliányi tagú orchesterében eltűnnék a hangunk, bizton tudom ugyanis, hogy rajtunk kívül nemcsak néhány száz, de sok ezer, tízezer megfeszült húr várja, hogy végre meg-

zendülhessen ugyanazon a hangon, amely a mi fiatal szíveinkből előtör.

Visszanézve a múltba, végigtekintve a jelenen és előrepillantva a jövőbe, elmúlt idők tanulságai, a jelen erőfeszítései és a jövő vágyai mind azt mutatják, hogy egy nép nem mondhat le fiatalsága erőiről, feszülő izmairól, munkakészségéről és tettvágytól sarkalt ambícióiról. Teljes tisztelettel az öregek bölcsessége, tapasztalata és megfontoltsága iránt, hirdetem: e vajúdo korban a fiatal szívek vérének lüktetése kell, hogy dobolja az ismeretlen, de szebbnek álmodott jövő felé dübörgő ifjú légiók marsának zenéjét; hirdetem: egy elomló világ közepette legyengült és megtaposott népünk erőt, hitet, reménykedést az elesettség és megaláztatás napjaiban csak az ifjú lelkek pünkösdi tűznek lángolásából meríthet, állítom: államéletünk elomlott bástyáinak újraépítését és szervezetlenné mállott nemzeti társadalmunk igazi egységbe való összefogását csak ifjú karok feszülő izmai tudják elvégezni és megvalósítani; nem szabad, sőt bűn veszendőben hagyni annyi energiát, munkakészséget, tettvágyat, ami ma a 20 és 30 éveseknek a nemzeti munkából eddig kiiktatott soraiban felhasználatlanul raktározódva dohosodik, hogy később elernyed rugóként már talán feszülni se tudjon.

Mi, a „reformnemzedék“ fiataljai nem akarunk semmi mást, csak dolgozni, munkálkodni, álmainkat megvalósítani, mert erős a hitünk, hogy a mi generációnkra, a negyedik nemzedékre vár valóban a feladat, hogy felépítse vérből és vasból, de lélekből és szellemből is azt az új Magyarországot, amely ott él mindnyájunk lelkében — innét és túl a határon.
Budapest, 1935 január 19.¹

Dr. vitéz Nagy Iván.

¹ A Magyar Paedagógiai Társaságban tartott előadás.